

Co.
lectia
de economie

JOSEPH A.
SCHUMPETER

**POATE SUPRAVIEȚUI
CAPITALISMUL?**

Distrugerea creatoare și
viitorul economiei globale

Traducere din engleză de
Monica Sibinescu

PUBLICA

The original title of this book is:
Can Capitalism Survive? Creative Destruction and the Future of the Global Economy. Originally published as *Capitalism, Socialism and Democracy.* Copyright © 1942, 1947 by Joseph A. Schumpeter. Copyright © 1950 by Harper & Row, Publishers, Inc. Copyright © 1976 by George Allen & Unwin (Publishers) Ltd. All rights reserved.
Authorised translation from the English language edition published by Routledge, a member of the Taylor & Francis Group.

© Publica, 2011, pentru ediția în limba română

ISBN 978-973-1931-65-4

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

SCHUMPETER, JOSEPH A.

Poate supraviețui capitalismul? : Distrugerea creatoare și viitorul economiei globale / Joseph A. Schumpeter ; trad.: Monica Sibinescu. - București : Publica, 2011

Bibliogr.

ISBN 978-973-1931-65-4

I. Sibinescu, Monica (trad.)

33

EDITORI:

Cătălin Muraru
Radu Minculescu
Silviu Dragomir

DIRECTOR EXECUTIV:

Bogdan Ungureanu

REDACTOR:

Petru Molodeț-Jitea

COPERTA:

Alexe Popescu

DTP:

Răzvan Nasea

CORECTURĂ:

Elena Bițu
Rodica Petcu

Cuprins

Prolog	7
1. Rata creșterii producției totale	9
2. Capitalismul plauzibil	23
3. Procesul distrugerii creatoare	37
4. Practicile monopoliste	45
5. Sezon închis	75
6. Dispariția oportunităților investiționale	83
7. Civilizația capitalismului	99
8. Ziduri care se prăbușesc	113
9. Ostilitatea crescândă	133
10. Destrămarea	153
Note	165

Prolog

Poate supraviețui capitalismul? Nu, nu cred că poate. Însă această apreciere personală, ca și cea a oricărui economist care s-a pronunțat asupra acestui subiect este, în sine, cu totul neinteresantă. Ceea ce contează în orice încercare de prognoză socială nu sunt răspunsurile afirmative sau negative care însușează faptele și argumentele ce conduc la această prognoză, ci faptele și argumentele în sine. Ele conțin tot ceea ce este științific în rezultatul final. Orice altceva nu este știință, ci profeție. Analiza, fie ea economică sau de altă natură, niciodată nu produce mai mult de o afirmație cu privire la tendințele prezente într-un model observabil. Iar aceste tendințe nu ne spun niciodată ceea ce se va întâmpla cu modelul, ci numai ceea ce s-ar întâmpla dacă ele vor continua să acționeze așa cum au făcut-o în intervalul de timp acoperit de observația noastră și în condițiile în care niciun alt factor nu a intervenit. „Inevitabilitatea“ sau „necesitatea“ nu pot însemna niciodată mai mult decât atât.

Ceea ce urmează trebuie să fie citit ținând cont de această condiție. Există însă și alte restricții aduse rezultatelor noastre și temeiniciei lor. Procesul vieții sociale este o funcție cu atât de multe variabile, dintre care multe nici nu pot fi supuse procesului de măsurare, încât simplul diagnostic al unei stări de lucruri date devine un aspect îndoielnic, și aceasta pe lângă formidabile surse de eroare ce apar de îndată ce facem o încercare de prognoză. Totuși, aceste dificultăți nu ar trebui exagerate. Vom vedea că trăsăturile dominante ale tabloului susțin în mod clar anumite deducții care, indiferent de amendamentele pe care vor trebui să le suporte, sunt prea solide pentru a

putea fi neglijate pe motiv că nu pot fi dovedite în sensul în care o afirmație a lui Euclid poate fi demonstrată.

Și încă ceva înainte de a începe. Teza pe care mă voi strădui să o demonstrez este aceea că performanța efectivă și cea prospectivă a sistemului capitalist este de așa natură, încât să dea un răspuns negativ ideii prăbușirii sale sub greutatea eșecului economic, dar că tocmai succesul său subminează instituțiile sociale care îl protejează și care „în mod inevitabil” creează condițiile în care acesta nu va mai putea supraviețui, arătând cu hotărâre în direcția socialismului în calitate de moștenitor evident. De aceea, concluzia mea finală nu diferă – oricât de mult ar putea să o facă argumentul meu – de cea a majorității scriitorilor socialiști și, în special, de cea a tuturor marxiștilor. Însă nu trebuie să fii socialist pentru a o accepta. Prognoza nu implică nimic din dezirabilitatea cursului de evenimente pe care cineva îl prevede. Dacă un medic prevede că pacientul său va muri în curând, acest lucru nu înseamnă că el și dorește acest lucru. Cineva ar putea detesta socialismul sau, cel puțin, l-ar putea lua în considerație cu o atitudine critică detașată și, cu toate acestea, să-i prevadă sosirea. Mulți conservatori au făcut-o și încă o fac.

Și nici nu e nevoie ca cineva să accepte această concluzie pentru a deveni socialist. Cineva ar putea iubi socialismul și ar putea crede cu ardoare în superioritatea sa culturală, economică și etică și, cu toate acestea, să creadă în același timp că societatea capitalistă nu ascunde nicio tendință spre autodistrugere. Există de fapt socialiști care cred că ordinea capitalistă devine mai puternică și se consolidează odată cu trecerea timpului, astfel încât a spera la prăbușirea sa e o himeră.

1 | Rata creșterii producției totale

Atmosfera de ostilitate față de capitalism, pe care va trebui să o explicăm acum, face mult mai dificilă decât în alte condiții formarea unei opinii raționale despre performanțele sale economice și culturale. Opinia publică și-a pierdut de acum atât de mult simțul umorului în ceea ce îl privește, încât trage concluzii anticipate în privința condamnării capitalismului și a tuturor lucrurilor referitoare la acesta – aproape o cerință a normelor de etichetă în cadrul unei discuții. Oricare ar fi opțiunea lui politică, fiecare scriitor sau vorbitor se grăbește să se conformeze acestui cod și să accentueze atitudinea sa critică, libertatea sa față de „starea de automulțumire”, credința sa în insuficiențele realizărilor capitaliste, aversiunea sa față de interesele capitaliste și simpatia sa față de cele anticapitaliste. Orice altă atitudine este catalogată ca fiind nu numai nebunească, ci și antisocială și este privită ca un indiciu de servilism imoral. Ceea ce este, desigur, cât se poate de firesc. Noile religii sociale vor avea întotdeauna acest efect. Doar că acest lucru nu ușurează sarcina pe care o are de îndeplinit analistul: în anul 300 d. H. nu ar fi fost ușor să expui realizările civilizației antice unui credincios fervent al creștinismului. Pe de o parte, adevărurile cele mai evidente sunt pur și simplu reduse la tăcere *a limine**; pe de altă parte, cele mai evidente declarații false sunt îngăduite sau aplaudate.

Un prim test al performanței economice este producția totală, totalitatea mărfurilor și a serviciilor produse într-o unitate de timp – un an sau un trimestru sau o lună. Economisții

* *a limine* (lb. lat.): „de la început” (n.t.).

încearcă să măsoare variațiile acestei cantități cu ajutorul indicilor derivați din mai multe serii reprezentând producția mărfurilor individuale. „Logica strictă este un stăpân aspru care, dacă ar fi respectat, construirea sau folosirea unui indice de producție nu ar fi niciodată necesară”², pentru că nu numai aspectele materiale și tehnice ale construirii unui astfel de indice, ci chiar conceptul în sine al producției totale a diferitelor mărfuri în cantități mereu schimbătoare este o chestiune cât se poate de îndoielnică.³ Cu toate acestea, cred că acest mecanism este suficient de sigur pentru a ne putea face o idee generală.

Pentru Statele Unite, seriile individuale suficient de bune și de numeroase pentru a asigura construcția unui astfel de indice al producției sunt disponibile încă din timpul Războiului Civil. Alegând ceea ce cunoaștem sub denumirea de indicele Day-Persons al producției totale⁴, constatăm că, din anul 1870 până în anul 1930, rata medie anuală de creștere a fost de 3,7% și că numai în sectorul de manufacturi acesta a fost de 4,3%. Să ne concentrăm pe prima cifră și să încercăm să ne facem o imagine asupra semnificației ei. Pentru a face acest lucru trebuie să recurgem înainte de toate la o rectificare: de vreme ce echipamentul industrial permanent era întotdeauna în creștere în importanță relativă, producția disponibilă pentru consum nu putea crește în același ritm cu producția totală. Trebuie să ținem cont de acest lucru. Cred însă că o toleranță de 1,7% este suficientă⁵; ajungem astfel la o rată de creștere a „producției disponibile” de 2% pe an (dobândă compusă).

Să presupunem acum că mecanismul capitalist continuă să producă în acest ritm de creștere timp de încă o jumătate de secol începând din 1928. La această presupunere există diverse obiecții ce vor trebui menționate mai târziu, însă nu se poate obiecta argumentând că, în cursul deceniului din 1929 până în

1939, capitalismul eșuase deja să se ridice la înălțimea așteptărilor. Întrucât criza, care și-a urmat cursul din ultimul trimestru al anului 1929 și până în al treilea trimestru al anului 1932, nu dovedește apariția unei defecțiuni grave în mecanismul de propulsie al producției capitaliste, deoarece crize atât de serioase au apărut în mod repetat – aproximativ o dată la 55 ani – și pentru că efectele uneia dintre ele – cea dintre anii 1873 și 1877 – sunt luate deja în considerare în media anuală de 2%. Revenirea sub limitele normale până în anul 1935, prosperitatea insuficientă de până în anul 1937 și criza ulterioară pot fi cu ușurință justificate prin dificultățile inerente adaptării la o nouă politică fiscală, o nouă legislație a muncii și o schimbare generală de atitudine a guvernului față de întreprinderea privată – toate acestea pot fi delimitate, într-un sens ce urmează a fi definit mai târziu, de funcționarea aparatului productiv ca atare.

De vreme ce neînțelegerile sunt de nedorit mai ales în acest punct, aș vrea să subliniez faptul că ultima propoziție nu presupune în sine nicio critică nefavorabilă a politicilor New Deal-ului⁶, dar nici afirmația – pe care o cred adevărată, dar de care nu am nevoie chiar acum – că politicile de acest tip sunt incompatibile pe termen lung cu funcționarea efectivă a sistemului întreprinderii private. Tot ceea ce vreau să spun acum este că o schimbare atât de rapidă și de extinsă a tabloului social afectează în mod firesc pentru o perioadă randamentul productivității, iar cel mai aprig susținător al New Deal-ului trebuie și de asemenea poate să recunoască măcar atât.

⁴ New Deal (Noua Orientare) – reprezintă o serie de programe economice implementate în SUA în perioada 1933-1936, în timpul primului mandat al președintelui Franklin Delano Roosevelt (1882-1945). Aceste programe veneau ca un răspuns la Marea Criză și se concentrau pe ceea ce istoricii au numit cel „3 R”: Remedii, Recuperare și Reformă. Acestea însemnau remedii pentru situația șomerilor și a săracilor, recuperarea economiei și aducerea ei la un nivel normal și reforma sistemului financiar pentru a împiedica repetarea unei alte crize (n.t.).

Eu personal nu văd cum altfel ar fi posibil să explicăm faptul că această țară, care avusese cea mai bună ocazie de a se reface rapid, a fost tocmai ea cea care să facă experiența celei mai nesatisfăcătoare recuperări. Singurul caz oarecum asemănător, cel al Franței, suportă aceeași comparație. Rezultă că desfășurarea evenimentelor din deceniul 1929-1939 nu constituie în sine un motiv justificat de a refuza acceptarea argumentului la-ndemână care poate, în plus, să servească în orice caz pentru a ilustra semnificația realizărilor trecute.

Ei bine, dacă începând din 1928 producția disponibilă în condițiile ordinii capitaliste continua să se dezvolte la fel ca înainte, respectiv într-un ritm mediu de creștere pe termen lung de 2% pe an, ar fi atins după 50 ani, în 1978, o valoare de circa 2,7 ori (2,6916) mai mare decât cea din 1928. Pentru a reda acest lucru în termenii venitului mediu real *pe cap de locuitor*, observăm înainte de toate că rata noastră de creștere a producției totale poate fi considerată aproximativ egală cu rata de creștere a sumei totale a veniturilor bănești private disponibile pentru consum⁶, rectificată în funcție de schimbările în puterea de cumpărare a dolarilor consumatorilor. În al doilea rând, trebuie să ne facem o idee asupra ratei de creștere a populației la care să ne așteptăm; vom alege estimarea domnului Sloane, care indică pentru 1978 cifra de 160 de milioane. Venitul mediu pe cap de locuitor în timpul acestor 50 de ani ar crește deci cu puțin peste dublul valorii sale din 1928, care a fost de aproximativ 650 de dolari, ajungând la aproape 1 300 de dolari *din puterea de cumpărare a anului 1928*.⁷

Poate că unii cititori consideră că ar trebui adăugată o condiție cu privire la distribuția venitului bănesc total. Până acum aproximativ 40 de ani, pe lângă Marx, mulți economiști credeau că procesul capitalist tindea să schimbe contribuțiile relative la totalul național, astfel încât deducția evidentă plecând

de la media noastră să poată fi infirmată, cel puțin relativ, de faptul că cei bogați devin și mai bogați, iar cei săraci și mai săraci. Însă o astfel de tendință nu există. Orice s-ar crede despre măsurătorile statistice concepute în vederea acestui scop, un lucru este cert: structura piramidei veniturilor, exprimată în termeni monetari, nu s-a schimbat prea mult în perioada acoperită de materialul nostru – care pentru Anglia include întregul secol al XIX-lea⁸ – și contribuția relativă a veniturilor împreună cu cea a salariilor a fost de asemenea semnificativ constantă în decursul timpului. Atâta timp cât discutăm ce poate face mecanismul capitalist dacă este lăsat în voia sa, nu avem niciun motiv să credem că distribuția veniturilor sau dispersia relativă la media noastră va fi semnificativ diferită în 1978 față de cea din 1928.

O modalitate de a exprima rezultatul nostru este aceea ca, în cazul în care capitalismul și-ar repeta performanțele precedente timp de o altă jumătate de secol, începând din 1928, acest lucru ar anula tot ceea ce, conform standardelor actuale, ar putea fi numit sărăcie, chiar și în păturile cele mai de jos ale populației, excepție făcând doar cazurile anormale.

Mai mult decât atât. Orice altceva ar putea sau nu să facă, cu siguranță indicele nostru nu exagerează rata propriu-zisă de creștere. El nu ia în considerare marfa „Vacanță Voluntară”. Noile mărfuri scapă sau sunt reprezentate în mod necorespunzător de un indice care trebuie să se bazeze în mare măsură pe mărfuri esențiale și produse intermediare. Din același motiv, îmbunătățirile calitative aproape că nu reușesc să se evidențieze, deși ele constituie, în multe privințe, esența progresului înregistrat – nu există o manieră de a exprima în mod adecvat diferența dintre un automobil din 1940 și unul din 1900 sau în ce măsură prețul automobilelor pe unitate de utilitate s-a redus. S-ar putea estima mai bine rata la care cantități

date de materii prime sau produse semifabricate sunt concepute pentru a depăși capacitățile obișnuite – un lingou de oțel sau o tonă de cărbune, cu toate că ar rămâne neschimbate din punctul de vedere al calității fizice, reprezintă un multiplu al eficienței lor economice față de acum 60 de ani. Însă puține s-au făcut pe această linie. Mă întreb: ce s-ar întâmpla cu indicele nostru dacă ar exista o metodă pentru ajustarea sa în cazul unor astfel de factori sau ai altora similari. Este totuși sigur că rata sa procentuală de schimbare ar fi mai mare și că deținem aici un stoc care ar face din estimarea adoptată o dovadă împotriva efectelor oricărei revizuirii descendente imaginabile. Mai mult decât atât, chiar dacă am dispune de mijloacele necesare pentru a măsura schimbarea eficienței tehnologice în cazul produselor industriale, această măsură tot nu ar reuși să redea o imagine corespunzătoare despre semnificația acesteia pentru demnitatea sau intensitatea ori caracterul agreabil al existenței umane – pentru tot ceea ce economiștii unei generații precedente au inclus în categoria Satisfacerii Nevoilor. Iar acest lucru, în definitiv, reprezintă pentru noi aprecierea relevantă, adevăratul „rezultat” al producției capitaliste, motivul pentru care suntem interesați de indicele producției și de metrii și tonele care îl alcătuiesc și care, în sine, nu ar valora mare lucru.

Să rămânem însă la acel 2%. Mai există un alt aspect important pentru o evaluare corectă a acestei cifre. Am afirmat mai sus că, în sens larg, cotele-parte relative ale venitului național au rămas în mod substanțial constante pe parcursul ultimei sute de ani. Totuși, acest lucru este valabil măsurat doar în termeni bănești. Măsurate în termeni reali, cotele-parte relative s-au modificat semnificativ în favoarea grupurilor cu venituri mai mici. Aceasta se datorează faptului că mecanismul capitalist este în primul și în ultimul rând un mecanism conceput

pentru o producție de masă, ceea ce în mod inevitabil înseamnă și producție pentru mase, pe când mergând în sus pe scara veniturilor individuale, constatăm că o proporție tot mai mare este cheltuită pe servicii personale sau pe produse de artizanat, ale căror prețuri depind în mare măsură de ratele salariale.

Verificarea se poate face cu ușurință. Fără îndoială că există unele lucruri la îndemâna muncitorului modern și pe care regele Ludovic al XIV-lea însuși ar fi fost încântat să le dețină, însă pe care nu putea să le aibă – de exemplu, stomatologia modernă. În linii mari totuși, la acel nivel un buget avea puține lucruri care meritau cu adevărat a fi câștigate de pe urma realizărilor capitaliste. Se poate presupune că până și viteza de transport ar fi fost de o minoră însemnătate pentru un domn atât de distins. Lumina electrică nu este o binefacere extraordinară pentru nicio persoană care are destui bani pentru a-și cumpăra un număr suficient de lumânări și care poate plăti servitori să se ocupe de ele. Este vorba despre postavul ieftin, bumbacul ieftin și țesăturile din mătase artificială, ghete, automobile și așa mai departe, care sunt considerate realizări caracteristice ale producției capitaliste și care, în general, nu reprezintă îmbunătățiri care să însemne prea mult pentru omul înstărit. Regina Elisabeta avea ciorapi de mătase. Realizarea capitalismului nu constă în mod obișnuit în furnizarea unei cantități mai mari de ciorapi de mătase pentru regi-ne, ci în a le aduce la îndemâna lucrătoarelor din fabrici în schimbul unei reduceri constante a efortului depus.

Același lucru este și mai valabil dacă aruncăm o privire asupra acelor ample valuri ale activității economice, a căror analiză relevă natura și mecanismul procesului economic mai bine decât orice altceva. Fiecare dintre ele constă dintr-o „revoluție industrială” și din absorbția efectelor sale. De exemplu, suntem în stare să observăm din punct de vedere statistic și

istoric – fenomenul este atât de clar, încât până și informațiile noastre limitate sunt suficiente pentru a stabili acest lucru – apariția unui astfel de val spre sfârșitul anilor 1780, care a culminat în jurul anului 1800, înregistrând tendințe de scădere, urmate ulterior de o oarecare recuperare care s-a încheiat pe la începutul anilor 1840. Aceasta a fost Revoluția Industrială dragă inimilor autorilor de manuale. Totuși, după ea a urmat o nouă astfel de revoluție, conducând la un nou val care s-a manifestat în anii 1840, a culminat exact înainte de 1857, pentru a se stinge în 1897, fiind urmată, la rândul ei, de cea care a atins apogeul în jurul anului 1911 și care acum se află în declin.⁹

Aceste revoluții remodelează periodic structura existentă a industriei, introducând noi metode de producție – fabrica mecanizată, cea electrificată, sinteze chimice și altele asemenea; noi mărfuri, cum ar fi serviciile de cale ferată, automobilele, instalațiile electrice, noi forme de organizare – mișcarea fuziunilor; noi surse de aprovizionare – lâna din La Plata, bumbacul american, cuprul din Katanga; noi rute comerciale și piețe de desfacere și așa mai departe. Acest proces al schimbărilor în industrie oferă acumularea de forțe care dă tonul general în afaceri: în vreme ce aceste aspecte sunt inaugurate, asistăm la un proces de consum energetic și o „prosperitate” predominantă – fără îndoială, întrerupte de către fazele negative ale ciclurilor mai scurte care se suprapun pe acea acumulare de forțe – și, în timp ce aceste aspecte sunt finalizate și rezultatele lor se manifestă, asistăm la eliminarea elementelor învechite ale structurii industriale și la o „depresiune economică” predominantă. Astfel, există perioade prelungite de creștere și scădere a prețurilor, a ratei dobânzii, a ocupării forței de muncă și așa mai departe, fenomene care constituie părți ale mecanismului acestui proces de reînnoire periodică a aparatului productiv.

Acum, aceste rezultate constau de fiecare dată într-o avalanșă de bunuri de consum care adâncește și lărgeste permanent fluxul veniturilor reale, deși într-o primă instanță ele determină perturbări, pierderi și șomaj. Iar dacă privim aceste avalanșe de produse de consum, constatăm iarăși că fiecare dintre ele se reduce la articole pentru consumul de masă și crește puterea de cumpărare a dolarului salarial mai mult decât a oricărui alt dolar – cu alte cuvinte, descoperim că procesul capitalist crește standardul de viață al maselor nu printr-o coincidență, ci în virtutea mecanismului său. El realizează acest lucru printr-o succesiune de vicisitudini a căror severitate este proporțională cu viteza progresului. Însă realizează acest lucru în mod eficient. Problemele aprovizionării maselor cu mărfuri au fost soluționate¹⁰ cu succes, prin faptul că au fost aduse la îndemâna metodelor producției capitaliste. Dintre cele care rămân, cea mai importantă problemă – problema imobiliară – este în curs de soluționare prin intermediul caselor prefabricate.

Iar aceasta încă nu este totul. Evaluarea unei ordini economice ar fi incompletă – și întâmplător nemarxistă – dacă s-ar opri la rezultatul pe care mesagerul economic corespunzător îl transmite diferitelor grupuri din societate și nu ar lua în considerare toate acele aspecte pe care mesagerul nu le slujește în mod direct, ci pentru care oferă atât mijloacele, cât și voința politică, precum și toate acele realizări de ordin cultural care sunt induse de mentalitatea pe care o generează. Amânând aprecierea acestui din urmă punct (capitolul 7), ne vom ocupa acum de unele aspecte referitoare la primul.

Tehnica și atmosfera luptei pentru o legislație privind drepturile sociale aruncă într-un con de umbră faptele – altfel evidente – că, pe de o parte, un segment al acestei legislații presupune un succes prealabil al capitalismului (cu alte cuvinte, bunăstarea care trebuia creată anterior de întreprinderea